

Covid-19 Algısının Sosyal Endişeler Üzerindeki Etkisinde “Sıkıntıya Dayanmanın” Aracılık Etkisinin İncelenmesi

Bekir DEĞİRMENCİ¹

¹Öğr. Gör., Adıyaman Üniversitesi/ Besni Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik,
bdegirmenci@adiyaman.edu.tr, ORCID: 0000 0001-5236-5245

Özet: Küresel dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi olumsuz sonuçlarıyla insanoğlunun yaşam koşullarını önemli ölçüde tehdit etmektedir. Konuyla ilgili bilim dünyasında birçok araştırma yapılmakta olup pandemi sürecinde ağırlıklı olarak fiziksel tahribatlarını araştıran yayın sayısı oldukça fazladır. Konunun ciddiyeti dikkate alındığında virüsün insanın manevi yani psikolojik yapısını olumsuz yönde etkileyen çok az çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışma pandemi sürecinin insanlar üzerinde yarattığı olumsuz psikolojik etkilerinin ortaya konması yönüyle literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Ayrıca yapılan araştırma kapsamında covid-19 salgının ulaştırma sektörü çalışanları üzerindeki psikolojik etkileri ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamış olması çalışmanın orijinalliğini güçlendirmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacı covid-19 algısının sıkıntıya dayanma üzerindeki etkisinde sosyal endişelerin aracılık rolünü ortaya koymak olmuştur. Elde edilen bulgular göstermektedir ki covid-19 algısının sosyal endişe üzerinde etkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda elde edilen bir diğer bulgu ise sosyal endişenin sıkıntıya dayanma üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin bulunduğudur. Çalışma kapsamında ulaştırma sektöründe çalışan 146 kişiye ulaşılmıştır. Sanal ortamda anket formu oluşturulması, whatsapp üzerinden anket formlarının gönderilmesi, çalışanların psikolojik durumlarının ortaya konması, ancova analizleri ve çağdaş aracılık yöntemleri kullanılmasıyla araştırmaya zenginlik katılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Algısı, Sosyal Endişe, Sıkıntıya Dayanma, Ulaştırma Sektörü

Examining the Mediating Effect of “Distress Tolerance’s” on The Impact of Covid-19 Perception on Social Anxiety

Abstract: The Covid-19 pandemic, which affects the global world, threatens human living conditions significantly with its negative consequences. A lot of research is being done in the scientific world on the subject and the number of publications that mainly investigate the physical destruction of the pandemic process is quite large. Considering the seriousness of the issue, there have been very few studies of the virus affecting the psychological structure of the human being in a negative way. It is thought that this study will fill an important gap in the literature in terms of revealing the negative psychological effects of the pandemic process on humans. Furthermore, the fact that there was no study that revealed the psychological effects of the covid-19 outbreak on transportation sector workers reinforced the authenticity of the study. In this context, the purpose of the research has been to establish the mediating role of social concerns in the impact of covid-19 perception on labour. The findings show that the perception of covid-19 has an effect on social anxiety. Another finding was that social anxiety had a positive and meaningful effect on coping with adversity. The study reached 146 people working in the transport sector. We have participated in the research by creating a questionnaire in a virtual environment, sending questionnaire forms via WhatsApp, revealing the psychological status of employees, using ancova analyses and modern mediating methods.

Key Words: Covid-19 Perception, Social Anxiety, Labour, Transport Sector

1. GİRİŞ

COVID-19 virüsü, SARS-CoV ve MERS-CoV’unda içine bulunduğu beta-coronavirus (beta-koronavirüs) ailesi içinde yer alan bir virüs türü olup, 2019 yılında ortaya çıkıp kısa zaman içerisinde hızla tüm dünyayı etkisine almış ve durum küresel bir salgın yani “pandemi” olarak ilan edilmiştir (World Health Organization [WHO], 2020). Başlıca solunum yolu enfeksiyonuna neden olan bu virüs bireylerin sadece fiziksel sağlığını tehdit etmekle kalmayıp aynı zamanda ruhsal sağlık üzerinde de hem akut hem de uzun vadeli etkiler ortaya çıkarabilmektedir (Almond ve Mazumder, 2005: 258). Özellikle salgının ortaya çıkışı ve vaka sayılarının arttığı dönemlerde bireylerin artan düzeyde korku, endişe ve stres algıladığı gözlenmiştir (Rajkumar vd., 2020:

e102066). Önceki çalışmalarda, ağır akut solunum yolu yetersizliği sendromu (SARS) gibi bulaşıcı hastalıkların bireylerin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerini artırabildiği gösterilmiştir (Wu, K. K., Chan, S. K., ve Ma, T. M., 2005: 39-42). Bunun yanında salgına yönelik temel önlem olan sosyal izolasyon bireylerin yaşam biçimini ve alışkanlıklarını dramatik biçimde değiştirmiştir. Bu değişimin uzun vadede belirli ölçüde kalıcı olacağı düşünülmektedir. Bu değişimlerden ikisi uzaktan eğitim ve işyerlerinin çalışanlarına evden çalışma fırsatı sunmasıdır. Bir yönüyle bu salgın tüm dünyada “online” sistemlerin işleyişinin test edildiği, iş yapma şekillerinin değiştiği yeni bir döneme kapı açmıştır. Zorunlu izolasyon nedeniyle sosyal ilişkiler azalmış ve yalnızlık duygusu artmıştır (Holt-Lunstad,

2017: 127-130). Sosyal ilişkilerin ruh sağlığını koruyucu rolü göz önüne alındığında salgının olumsuz ruhsal etkileri kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu salgın, toplumsal ve ekonomik düzeni derinden etkileyen, kurumlara yönelik güven duygusunu sarsan, değerleri sorgulatan, belirsizlik ve korkunun hâkim olduğu evrensel bir varoluşsal kriz oluşturmuştur. Ortaya çıkış nedeninin tam olarak bilinmemesi, virüsün gözle görülebilmesi ve toplumun tüm kesimindeki bireylerin risk altında olması salgını küresel bir travmaya dönüştürmüştür. Travma sonrası beklenen psikolojik tepkilerin tamamı salgın döneminde adım adım gözlenmiştir. Yaşanan belirsizlikle birlikte hastalık kapma endişesiyle yaşanan korku, mutsuzluk, ümitsizlik, çaresizlik gibi duygular da salgın halini almıştır (Bozkurt ve diğ., 2020: 305).

Salgının yayılmasını önlemek için farklı ülkelerde alınan çeşitli önlemler, bireylerde panik ve stresin artmasına neden olmuştur. Bazı ülkelerde, insanlar yiyecek stoklamaya başladılar ve hatta silah sahibi olmaya başladılar. COVID-19 korkusu nedeniyle ABD, Türkiye, İtalya ve Fransa'dan insanların intihar ettiği haberi yayılmıştır. Pandeminin ilk aşamasında, uzmanlar fiziksel sağlığı korumanın yollarını açıkladılar. Hastalık yayıldıkça akıl sağlığını korumanın da önemini vurgulamaya başlanmıştır. Salgının bireysel düzeyde çaresizlik, hastalık ve ölüm duygularını tetiklediği söylenebilir. Korku genellikle ilkel bir duygudur ve gerçek ya da algılanan bir tehdit karşısında ortaya çıkar. Bu duygu, şimdiki zaman içindir, çünkü bir tehdit edici olduğuna inanılan bir duruma o anki tepki olarak verilmektedir. Nabızın artması, kas sertliği ve korku durumunda solunumun hızlanması gibi bazı fizyolojik semptomlar, vücudu tehlikede olduğunda bir cevap üretmeye hazırlar (Bakioğlu ve diğ., 2020: 1).

Belirsizliğe tahammülsüzlük, bir bireyin, olsa da olmasa da olumsuz bir şeyin meydana gelebileceğini kabul etmeyi reddetme eğilimi olarak tanımlanmıştır (Dugas ve diğ., 2001). Hayatın birçok yönünün belirsizliklerle dolu olduğu düşünüldüğünde, belirsizliğe tahammülsüzlüğün bireyler için çok zor olacağı beklenmektedir. Buhr ve Dugas (2002) belirsizliğe tahammülsüzlüğün dört boyutu olduğunu belirlemiştir. Bu boyutlardan ilki, belirsizliğin harekete geçememe duygularına neden olmasıdır; ikincisi belirsizlik stresli ve üzücüdür, üçüncü olarak, beklenmedik olaylar olumsuz olacaktır ve kaçınılmazdır ve dördüncüsü, geleceğin belirsizliği adaletsizdir. Carleton ve ark. 2007 yılında yapmış oldukları çalışmada, anksiyeteye duyarlılık ve belirsizliğe tahammülsüzlüğü araştırdıkları çalışmada, iki yapının birbiriyle ilişkili ancak birbirinden bağımsız olduğunu bulmuştur. Bu

çalışmanın bir başka bulgusu da belirsizliğe tahammülsüzlüğün ileriye dönük kaygı ve engelleyici anksiyete olmak üzere iki boyutu olduğudur. Bu durumda belirsizliğe tahammülsüzlük korku ve kaygı ile ilgili bir yapı olmakla birlikte yıkıcı ve yanlış değerlendirmelerin bir bileşeni olabilmekte ve pozitifliği etkileyebilmektedir (Satici ve ark. 2020b).

Covid-19 salgını 2019 yılının sonlarında başlamış olup 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu bağlamda Türkiye'de bu salgının etkileri gerek insan canı gerekse de mal kayıplarıyla bir çok insanın zarar görmesine neden olmuştur. Covid-19 algısının insanı hem fiziksel hem de psikolojik yönden bıraktığı tahribatlar oldukça tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Gerek maddi gerekse de manevi açıdan Covid-19 salgınında en fazla olumsuz etkilenen meslek gruplarından birisi de ulaştırma sektörü çalışanları olmuştur. Bu çalışma yerli ve yabancı literatürde daha önce ulaştırma sektöründe çalışanların Covid-19 salgınına ilişkin düşünceleri ve onların salgın sonrası psikolojik durumlarında ne tür etkilere maruz kaldıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma bu alanda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında ilk olarak Covid-19 kavramı incelenmiştir. Sonrasında endişe ve sıkıntıya dayanma kavramları incelenmiştir. Çalışmanın sonraki aşamasında metod kısmına değinilmiş ve bu kapsamda analizlere yer verilmiştir. Çalışma sonuç kısmıyla son bulmuştur.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ VE HİPOTEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ (Literature Review And Hypotheses Development)

2.1. Covid-19 Algısı

Koronavirüs büyük bir virüs ailesi olarak tanımlanmaktadır ve soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV) ve Ağır Akut Solunum Sendromu (Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS-CoV) çeşitli hastalıklara yol açan türlerinin olduğu bilinmektedir (Kıroğlu, 2020: 81). Koronavirüsler (CoV), soğuk algınlığı gibi toplumda yaygın görülen, kendi kendini sınırlayan hafif enfeksiyon tablolarından, Orta Doğu Solunum Sendromu (Middle East Respiratory Syndrome, MERS) ve Ağır Akut Solunum Sendromu (Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS) gibi daha ciddi enfeksiyon tablolarına neden olabilen büyük bir virüs ailesidir. Koronavirüslerin insanlarda bulunan ve insandan insana kolaylıkla bulaşabilen çeşitli alt tipleri (HCoV-229E, HCoV-OC43, HCoV-NL63 ve HKU1-CoV) olduğu gibi, hayvanlarda bulunan ve

insanlara geçerek ağır hastalık tablolarına neden olabilen alt tipleri de (SARS-CoV, MERS- CoV) bulunmaktadır. 31 Aralık 2019'da Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Çin Ülke Ofisi, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde etiyojisi bilinmeyen pnömoni vakalarını bildirmiştir. 7 Ocak 2020'de etken daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir koronavirüs (2019- nCoV) olarak tanımlanmıştır. Daha sonra 2019-nCoV hastalığının adı COVID-19 olarak kabul edilmiş, virüs SARS CoV'e yakın benzerliğinden dolayı SARS-CoV-2 olarak isimlendirilmiştir (Ekiz ve diğ., 2020: 140).

COVID-19'un semptomları arasında ateş, yorgunluk, kuru öksürük, kas ağrısı ve nefes darlığı bulunur ve ölüm oranı son birkaç ay boyunca dalgalanma göstermektedir. Yaklaşık% 15'lik başlangıç ölüm oranı ilk etapta raporlandıktan sonra ölüm oranı daha sonra% 4.3 ile% 11 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Etkilenen ülkeler arasında, İtalya şu anda en yüksek ölüm oranına (2 Nisan 2020 itibarıyla% 7.94, 13.000'den fazla ölüm) ve ardından İspanya'ya (% 4.50, 9000'den fazla ölüm) ve Çin'de(% 3.98, 4000'den fazla ölüm) sahiptir (Paol ve diğ., 2020: 2). Covid-19 salgını, önceki SARS ve MERS ile kıyaslandığında çok daha hızlı yayılmaktadır. Hastalığın şiddeti yaş ve eşlik eden diğer kronik hastalığın varlığına göre farklılık göstermektedir. WHO'ya göre (2020) bağışıklığı zayıf kişiler, 65 yaş üstü yetişkinler, kalp rahatsızlıkları olan kişiler, astımlı kişiler, obezitesi olan kişiler, HIV, karaciğer ve böbrek hastalığı olan kişiler yüksek risk grubunda yer almaktadır. 2003 yılında ortaya çıkan ve Covid-19 ile benzerlikler taşıyan SARS salgınında, hastalığa yakalanan her 10 kişiden 1'i hayatını kaybetmiş olup, ölüm oranı yüzde 10 civarındaydı. MERS ise daha da ölümcül bir hastalıktı. Covid-19'a yakalananlar arasındaki ölüm oranı diğer iki salgından düşük olsa da ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermektedir. Mevcut rakamlar incelendiğinde vaka sayısı ve ölüm oranında en yüksek olan ülkelerin başında Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Brezilya gelmektedir (Bozkurt ve diğ., 2020: 306).

Dünya tarihinde salgınlar önemli kırılma noktalarından biri olmuştur. Salgınların hanedanlıkların el değiştirmesinden sömürgecilik ve hatta iklim değişikliğine kadar kalıcı ve büyük etkileri olmuştur. Örneğin, I. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan İspanyol Gribi 500 milyondan fazla kişiye bulaşmış ve 18 ay içinde 50 -140 milyon insanın ölümüne sebep olarak insanlık tarihinde bilinen en büyük salgın olmuştur. İspanyol Gribinin bir özelliği, zayıf, yaşlı ve çocuklardan çok, sağlıklı genç erişkinleri etkilemiş olmasıdır. Kimi tarihçilere göre dört yıl süren I. Dünya Savaşının sona ermesinde önemli bir etkiye sahiptir. 1350'li yıllarda Avrupa'da etkili olan "kara ölüm" de denen Veba ise

25-50 milyon insanın ölümüne sebep olmasının yanı sıra ekonomileri, yönetim sistemlerini hatta üretim teknolojilerini dahi değiştirmiştir. Karantinanın icadı da bu salgın döneminde olmuştur. Deniz ticareti yapan Venedikliler vebanın Kuzey Afrika ve Suriye taraflarından dönen gemilerle taşındığını fark edince, bu gemileri mürettebatı ve yükleriyle 40 gün tecrit etmeye başlamışlardır. Karantina terimi, Latince "40" anlamına gelen "Quadragesima" kelimesinden türetilmiştir (Bozkurt ve diğ., 2020: 307).

Khafae ve Rahim (2020), COVID-19 ile ilişkili vaka ölüm ve iyileşme oranlarını dikkate alarak uluslararası bir analiz yapmışlardır. 12-23 Mart tarihleri arasında toplam vaka sayısı $\geq 1,000$ olan ülkelerin dikkate alındığı çalışmalarının sonuçlarına göre İtalya'nın vaka ölüm oranı her iki zaman noktası için de incelenen tüm ülkelerin en yükseği çıkmıştır. Veriler aynı zamanda, İtalya'nın 12 Mart'ta vaka bildiren tek Avrupa ülkesi olmasına rağmen, İspanya ve Fransa'nın 23 Mart'ta sırasıyla % 6,16 ve % 4,21 ile en yüksek vaka ölüm oranına sahip olduğunu göstermiştir. Verelst, Kuylen ve Beutels (2020) yaptıkları çalışmada Avrupa sağlık sistemlerinin koronavirüs hastalığından dolayı aşırı baskı altında olduğunu belirterek, ülkeye özgü kümülatif COVID-19 ölümleri (yoğunluk yaklaşımı) ve aktif COVID-19 vakalarını (büyüklük yaklaşımı) sağlık sistemi kapasitesi ölçümleriyle (hastane yatakları, sağlık çalışanları ve sağlık harcamaları) ilişkilendirmişlerdir. 25 Mart 2020'de 11 Mart'ta İtalya'ya göre en yüksek baskıyı yaşayan ülkeler İtalya, İspanya, Hollanda ve Fransa olduğu görülmüştür. Yaptıkları analizler birçok Avrupa ülkesinin yakında mevcut sağlık kapasitesini aşabilecek sağlık baskısı ile karşı karşıya kalabileceğini göstermektedir. İspanya'daki sağlık baskısının zaten çok yüksek seviyelerde olduğunu belirttikleri çalışmalarında, Hollanda ve Fransa için, temel sağlık kapasitesi üzerindeki baskı 11 Mart'ta İtalya'nın yaşadığı baskıyı aştığını vurgulamışlardır (Tekin, 2020: 337-338).

Mevcut çalışmaya ilişkin literatür taraması ve veri toplama süreci Haziran-Temmuz ve Ağustos 2020 tarih aralığını kapsamaktadır. Bu süreçte Türkiye'de sağlık bakanlığının Covid-19 salgınıyla ilgili paylaşılmış olduğu 27 Temmuz 2 Ağustos 2020 (1 haftalık tarih aralığında) tarihleri arasında kamuoyuyla paylaştığı verilere yer verilmiştir.

Türkiye'deki ilk COVID-19 vakasının görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden itibaren toplam 4.904.695 test yapılmıştır. 27 Temmuz - 2 Ağustos tarihleri arasındaki test sayısı 313.265'tir.

- Türkiye'de toplam 233.860 laboratuvar onaylı COVID-19 vakası bulunmakta olup COVID-19 nedeniyle toplam 5.728 ölüm

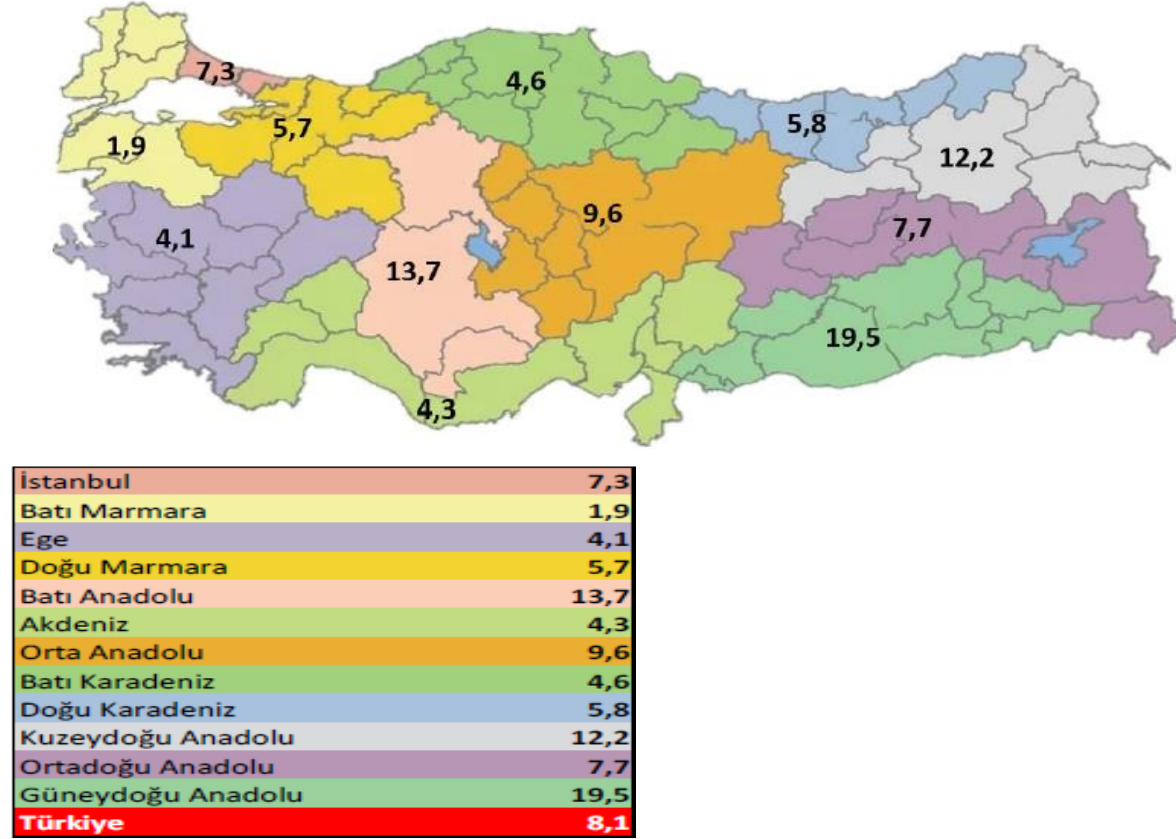
bildirilmiş ve Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmıştır.

- COVID-19 nedeniyle toplam hastaneye yatış sayısı 126.865 olup 27 Temmuz - 2 Ağustos tarihleri arasındaki hastaneye yatırılan yeni hasta sayısı 3.565'tir.
- Bir önceki haftaya göre; COVID-19 test sayısında artış, ölüm sayısında ve

hastaneye yatırılan yeni hasta sayısında azalma görülmüştür.

- Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanan ölümlere ilişkin ölüm hızı %2,45'tir (Sağlık Bakanlığı Haftalık Covid 19 Raporu, Erişim adresi: <https://sbsgm.saglik.gov.tr/TR,66424/covid-19-situation-report-turkey.html>).

Şekil 1: Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırılması Son 1 Haftada 100.000 kişiye düşen Vaka Sayısı



Tablo 1: Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Onaylanmış Vakalar İçindeki Ölüm Hızı, (%), Türkiye*

Ölüm Hızı**	Yaş Grubu							
	< 2	2-4	5-14	15-24	25-49	50-64	65-79	80+
Erkek	0,43	0,06	0,03	0,01	0,41	4,22	16,43	31,81
Kadın	0,25	0,00	0,05	0,04	0,20	1,73	8,80	22,37
Toplam	0,35	0,03	0,04	0,03	0,31	3,03	12,44	26,31

*02/08/2020 tarihi dahil toplam ölüm sayısı

** Ölüm hızı, ilgili cinsiyet ve yaş grubunun toplam ölüm sayısının aynı gruba ait toplam vaka sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü Covid-19 vakalarına bağlı ölüm oranları yaş ilerledikçe daha da fazla yaşandığı ortaya çıkmıştır.

Geçmişteki yapılan araştırmalar salgın hastalıklar sırasında halkın ve sağlık çalışanlarının kaygılarının yükseldiğini göstermektedir (Taylor, Kingsley, Garry ve Raphael, 2008). 2003 yılında bazı ülkelerde görülen SARS salgını sırasında Hong Kong’da yapılan bir ara- tırmada örnekleme yüksek düzeyde stres, çaresizlik ve travma sonrası belirtiler gibi psikolojik tepkilerin yaygın olarak görüldüğü bulunmuştur (Lau ve ark., 2005). Leung ve arkadaşları (2005) tarafından yürütülen boylamsal bir çalışmanın sonuçları da SARS hasta- lığına yakalanma veya bu nedenle ölebileme olasılığını yüksek algılayan katılımcıların kaygı puanlarının anlamlı biçimde yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca, bu araştırmada kadınların, 30-49 yaş aralığında olanların ve düşük eğitim düzeyine sahip katılımcıların kaygı düzeyi açısından risk grubunda oldukları bulunmuştur. Hong Kong’da kuş gribi salgını sırasında yürütülen bir başka çalışmada ise algılanan ölümcüllük düzeyinin SARS salgını sırasındaki yüksek stresle ve kaçınma davranışlarıyla (hastaneye gitmemek, son üç ayda ka- natlı hayvan eti yememek gibi) ilişkili olduğu bulun- muştur (Lau, Kim, Tsui ve Griffiths, 2007). Jones ve Salathé (2009) ise katılımcıların H1N1 le ilgili kaygı düzeylerinin salgının başlangıcında arttığını ve zaman içinde beklendiği şekilde azaldığını göstermişlerdir. Kaygı düzeyinin bireylerin alacakları önlem davranışları üzerinde aracı rolü olduğu da bu araştırmanın önemli bulguları arasındadır (Çırakoğlu, 2011: 51).

Tüm bu bilgiler ışığında aşağıda yer alan hipotez geliştirilmiştir:

H1: Covid 19 algısı sıkıntıya dayanmayı anlamlı bir şekilde etkiler.

2. Covid 19-Algısı Sosyal Endişe İlişkisi

Endişe, negatif duygu yüklü ve nispeten kontrol edilemeyen bir düşünce ve imaj dizisidir. Sonuçları belli olmayan; ancak bir veya birden fazla olumsuz sonucu olma ihtimali olan bir durum ya da olayla ilgili sorunu, zihinsel olarak çözebilmek için uğraş verme girişimi anlamına gelmektedir. Borkovec’in kaçınma teorisi, endişenin çoğunlukla sözlü bir etkinlik olduğunun altını çizer. Daha duygusal, çekinilen materyalden uzak durma, duygusal acılardan kurtulma, duygusal ve fizyolojik kontrol hissi kazanmaya hizmet eder (Aydın, 2017: 233). COVID-19 pandemisinin, hem sağlık personeli hem de halk arasında şizofreni, anksiyete, depresyon ve akut stres bozukluğu dahil olmak üzere zihinsel bozukluk riskini artırdığı ilişkin bulgular elde edilmiştir. Aynı zamanda, araştırmacılar COVID-19

pandemisinin olumsuz etkilerinin aşırı hastalık, öfke, alkol / tütün kötüye kullanımı, boşanma ve intihar korkusunda artışlara yol açtığını tahmin ediyorlar (Arpacı ve diğ., 2020: 2). Covid-19 virüsü iki şekilde sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Birincisi, virüsün doğrudan oluşturduğu bedensel sağlık problemleri, diğeri ise salgın ile ilişkili anksiyete, panik ve endişe gibi ruh sağlığı sorunlarıdır. Psikoloji bilimi uzun yıllar psikolojik kötü olma durumlarıyla ilgilenmiştir. Psikolojik iyi hallerle ilgilenen çalışmaların sayısı son yıllarda artmaya başlamıştır. Psikolojik sermayenin iyimserlik (optimism) boyutu; bireyin gelecekte olacak iyi şeylere yönelik beklentilerinin ötesinde bireyin pozitif, negatif, gelecekte, şuan da ya da geçmişte yaşadığı olayları açıklarken kullandığı sebepler ve atfetmelerle ilgilidir (Değirmenci, 2019: 49). Covid-19 sadece bir medikal sağlık krizi olarak değil, aynı zamanda akıl sağlığı için de acil durum olarak düşünülmelidir. Bulaşıcı hastalıklar sadece bireylerin fiziksel sağlığını etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda enfekte olsun olmasın tüm nüfusun psikolojik sağlığını ve refahını da etkilemektedir. Salgının ilk zamanlarında virüsün ortaya çıkardığı fiziksel sonuçlar daha çok dikkat çekmiş ve ruh sağlığı sonuçları üzerinde durulmamıştır. Ancak, salgın sona erse bile normal hayatımıza geri döndüğümüzde psikolojik etkileri muhtemelen aylarca hatta yıllarca sürecektir (Bozkurt ve diğ., 2020: 307).

Belirli fobiler diğer anksiyete bozukluklarını tetikleyebilir ve intihar eğilimi, majör depresyon, anksiyete bozuklukları ve fiziksel, zihinsel veya duygudurum bozuklukları ile birlikte olduğu bildirilmektedir (Ausín, Muñoz, Castellanos ve García, 2020 ; Corchs vd., 2006 ; Keyes , Deale, Foster ve Veale, 2020 ; Witthauer ve diğerleri, 2016). COVID-19 salgını, insanların rutinlerini bozar ve bu nedenle kaygı ve fobik reaksiyonları ortaya çıkarır (Li ve ark., 2020 ;

Duan ve Zhu, 2020 ; Wang, Cheng, Yue ve McAleer, 2020 ; Xiao, 2020). Öte yandan, anekdot deneyimlerinde, insanların COVID-19 ile enfekte olmaktan korktukları sıklıkla belirtilir. Önceki çalışmalar, deprem veya tsunami gibi doğal afetlerin; patlamalar, savaşlar veya terörizm gibi insan yapımı felaketler; veya MERS, SARS veya Ebola gibi salgın hastalıklar, kısa ve uzun vadede fobi, anksiyete, depresyon, umutsuzluk ve düşmanlık gibi zararlı duygulara yol açmaktadır (Colorado, 2017 ; Hossain, Sultana ve Purohit, 2020 ;Qi, Yang, Tan, Wu ve Zhou, 2020 ; Steinberg ve Daniel, 2020). Bu nedenle, beklendiği gibi, insanlar COVID-19 salgını karşısında fobik reaksiyonlar yaşamaya başladılar. Pandemi hızla yayıldıkça, COVID-19’un kolay bulaşma potansiyeli, tedavi eksikliği ve virüsle ilişkili ölümlerin daha yüksek seviyeleri nedeniyle artan

psiko-patolojik sorunlara yol açması beklenmektedir (Duan ve Zhu, 2020 ; Gao ve diğ., 2020 ; Rothan ve Byrareddy, 2020). Tüm bu bilgiler ışığında aşağıda belirtilen hipotez geliştirilmiştir.

Ausín, B, Muñoz, M, Castellanos, MÁ, & García, S (2020). Prevalence and characterization of specific phobia disorder in people over 65 years old in a Madrid community sample (Spain) and its relationship to quality of life. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(6), 1915. doi:10.3390/ijerph17061915.

H2: Covid 19 algısı sosyal endişeyi pozitif ve anlamlı şekilde etkiler.

2.3. Sıkıntıya Dayanma

Sıkıntıya dayanma (SD) olumsuz psikolojik durumları yaşantılama ve bunlara dayanma kapasitesi olarak tanımlanmıştır (Simons ve Gaher 2005). Simons ve Gaher'e göre sıkıntı bilişsel ya da fiziksel süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabilmekte ancak kendini emosyonel bir durum olarak göstermektedir. Sıkıntıya dayanma bütün emosyonel durumları kapsamakta ve bunların kontrol altına alınabilip alınamayacağını ifade etmektedir (Brown ve ark. 2005). Leyro ve ark. (2010) ise sıkıntıya dayanmayı algılanmış ya da gerçekten olmakta olan olumsuz duygulanım ve caydırıcı psikolojik ve/veya fiziksel durumlara dayanma kapasitesi olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda sıkıntıya dayanma bireyin olumsuz duygusal durumlarla ilgili değerlendirme ve beklentilerinden oluşan bir meta-emosyon olarak kabul edilir (Sargın ve diğ., 2012: 153).

Varoluşçuluk, bu hiçliğin farkına varmaktır. İnsanın varoluşu yalnızca onun hissettiği bir şeydir. O kendini bilen bir varoluştur, kendisi yoksa hiçbir şey yoktur. O zaman kişi şöyle düşünebilir: 'Madem ki farkına vardığım şey sadece bana aittir, öyleyse onun ne olacağı benim elimdedir', yani 'nasıl istersem öyle yaparım' dolayısıyla hayatın anlamını oluşturma sorumluluğu, gerçekte kişinin kendisine ait olan bir oluşumdur. Yani yaşamın anlamı, bizim ona verdiğimiz anlamdır. İşte özgür olma, kişiye yaşamın anlamını verme sorumluluğu getirir. Bu sorumluluğun farkına varma ise Jean Paul Sartre' a göre kaygı demektir ve insanın varoluşunun temelinde bulunur. Sartre, kaygı durumunu belirtmek için Heidegger gibi kaygı (angst) terimini kullanmaz. O, daha çok bu durumu karşılamak için bulantı (nausea) veya iç daralması terimlerini kullanır. Ancak her iki terim de aynı durumu karşılar. Çünkü iki filozofun da kullandığı iki farklı kavramın ortak ifadesi insanın iç sıkıntısı (ki buradaki iç sıkıntısı gündelik olmayıp hiçbir zaman tamamlanmayan, yani natamam olan insanın kendi sonlu zamanı çerçevesinde kendini oluşturması

hareketinde ortaya çıkan bir sıkıntıdır) olarak değerlendirilebilmektedir. Heidegger de tıpkı Kierkegaard'da olduğu gibi kaygı ve korku kavramlarını birbirinden ayırır. "Kaygının korkudan ve belirli bir şeye atıfta bulunan benzer kavramlardan farklı olduğunu belirtmek zorundayım; halbuki kaygı olanağın olanağı olarak özgürlüğün etkin oluşudur." Heidegger de korkuyu bir şeyden korku olarak niteler ancak kaygı öyle değildir. Kaygı'nın nedeni belli değildir. Kierkegaard, Heidegger de kaygının temel bir duygu olduğunu söylemişlerdir (Aydın, 2017: 153).

Sıkıntıya dayanma sadece hastalıkların etyopatogenezinde değil aynı zamanda psikoterapide artırılması hedeflenen ve tedaviye yanıtı belirleyen etmenlerden birisi olarak da kabul edilmektedir. Özellikle sınır kişilik bozukluğunun tedavisinde kullanılan diyalektik davranışçı tedavi ve alkol, kannabis ve sigara bağımlılığında tedaviyi bırakma, erken relaps gibi durumlarda sıkıntıya dayanmanın önemli bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir (Linehan ve ark. 2006, Lynch ve ark. 2007, Daughters ve ark. 2005).

Bu bilgiler ışığında aşağıda belirtilen hipotezler geliştirilmiştir.

H3: Sosyal endişe sıkıntıya dayanmayı anlamlı bir şekilde etkiler.

H4: Sosyal Endişe covid-19 algısının sıkıntıya dayanma üzerindeki etkisinde aracılık rolü vardır.

3. METOD

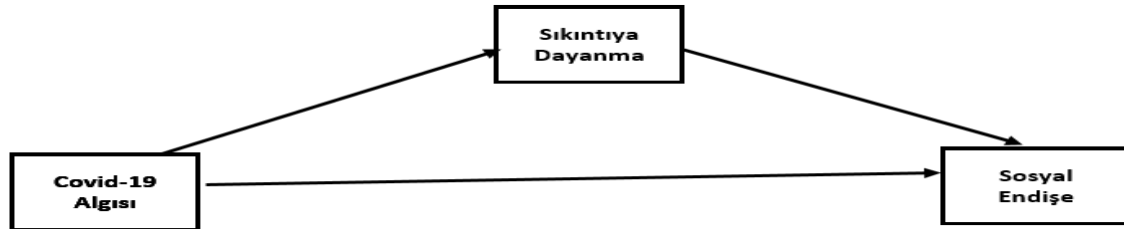
3.1. Örneklem ve Yöntem

Bu çalışma Ulaştırma Sektöründe çalışanların Covid-19 algılarının sosyal endişeleri üzerindeki etkisinde sıkıntıya dayanıklılıklarının aracı etkisini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın yardımcı amaçları ise katılımcıların kronik rahatsızlıkları bulunma durumu, çevrelerinde Covid-19 vakasının bulunması durumu ve Covid-19 rahatsızlığı geçirme durumlarına göre Sosyal endişe ve sıkıntıya dayanma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini test edilmiştir. "Science of Web", "Google Akademi", Dergipark, Ulakbilim, Researchgate sitelerinde detaylı inceleme yapılmasına rağmen Covid-19 konusuyla ilgili literatürde ulaştırma sektöründe çalışanların "algı-tutum ve davranışlarını" ölçmeye yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Covid-19 pandemi süreci birçok meslek dalını olduğu gibi ulaştırma sektörü çalışanlarını da derinden etkilemiştir. Bu bağlamda onların düşüncelerine önem vermek ve psikolojik ruh hallerini ortaya koyabilmek literatürü zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

2019 son çeyreği ve 2020 dönemi pandemi dönemi olduğu için maalesef veri toplama ortamı fiziki ortamda sağlanamamıştır. Bundan en büyük etken sosyal mesafe kuralı, insanların psikolojik olarak kendini tedirgin hissetmesi gibi nedenlerle araştırma kapsamında anket verileri sanal ortamda hazırlanmıştır. Sanal form hazırlarken google forum linkinin sağlamış olduğu hizmetten faydalanılmıştır (<https://docs.google.com/forms/>). Sonrasında hazırlanan sorular cep telefonundan Whatsapp uygulama programına atılmıştır. Telefondaki program aracılığıyla anket soruları ulaştırma sektöründe çalışanlara ulaştırılmıştır.

Anket toplam 4 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda demografik sorular (7 madde), ikinci kısımda Covid-19 algısı 8 madde, üçüncü kısımda Sosyal endişe soruları (5 madde) son bölümde ise sıkıntıya dayanıklılık sorularının yer aldığı (15 madde) yer almıştır. Etrafta yolcu ve yük taşıyan tanıdıklara ulaşılmaya çalışılmış, ayrıca yurtiçi kargo, aras kargo firma çalışanlarıyla irtibata geçilmiş, Adıyaman, Gaziantep ve Urfa bölgesinde lojistik hizmeti gören firma temsilcileriyle de irtibata geçilmiştir. Besni Şöförler Odası ve Adıyaman Şöförler Odası başkanlarıyla da irtibata geçilerek bilimsel çalışma konusunda destek istenmiştir. Gösterilen tüm çabalara rağmen katılım 146 kişi ile sınırlı kalmıştır.

Anket formunda kullanılan ölçeklerin alındığı kaynaklar şu şekildedir: Covid-19 Algısı Ölçeği



3.3. Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri (N= 146)

Özellikler	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Çalışma Ananız	Yolcu Taşıma	91	62,3
	Yük Taşıma	55	37,7
Yaş	18-25	12	8,2
	26-33	23	15,8
	34-41	45	30,8
	42-49	45	30,8
	50 +	21	14,4
Eğitim	İlkokul	66	45,2
	Lise	62	42,5
	Yüksekokul	10	6,8
	Fakülte	5	3,4
	Lisansüsü	3	2,1

Çırakoğlunun 2012 yılında yapmış olduğu çalışmadan faydalanılmaya karar verilmiştir. Öncelikle ilgili ölçeği kullanmak amacıyla 16 Nisan 2020 tarihinde yazarın okanc@baskent.edu.tr adresinden mail atılarak ölçeğin kullanılmasına ilişkin izin istenmiştir. 17 Nisan 2020 tarihinde yazardan olumlu dönüş sağlanmış ve gerekli müsaade alınmıştır. Ölçeğin Covid-19 Algısı 5 madde tehlikelilik ve 3 madde bulaşıcılık olmak üzere 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin tehlikelilik boyutunun ilk 4 maddesi ve bulaşıcılık boyutunun ilk maddesi olumsuz ifadeler olduğu için analizlerden önce veri girişinden sonra ters kodlanmıştır. Anket formunun 3.kısımında yer alan “Sosyal Endişe” faktörü 5 maddeden oluşmaktadır. Sosyal endişe boyutunun kullanıldığı orijinal ölçek Arpacı ve arkadaşları tarafından 2020 yılında geliştirilen “COVID-19 Fobi Ölçeği'nin (C19P-S)” bir boyutunu oluşturmaktadır. Ve bu ölçekten faydalanılmıştır. Sıkıntıya Dayanma ölçeği ise Salgın ve arkadaşları tarafından 2012 yılında geliştirilmiştir. Ölçek 3 boyuttan oluşmaktadır. Bunlar tolerans boyutu 9 madde, Regülasyon boyutu 3 madde ve son olarak 3 maddeden oluşmaktadır. Öz yeterlilik boyutunun ilk maddesi olumsuz soru olduğu için ters kodlanmıştır. Anket formunda cevaplama seçenekleri olarak 5'li likert ölçeği kullanılmıştır (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5= Kesinlikle katılıyorum).

3.2. Hipotetik Model

Kronik Rahatsızlığınız Var mı?	Evet	39	26,7
	Hayır	107	73,3
Covid-19 Rahatsızlığı Yaşadınız mı?	Evet	1	0,07
	Hayır	145	99,3
Yakın çevrenizde Covid-19 salgınına yakalanan oldu mu?	Evet	19	13,0
	Hayır	127	87,0

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğu yolcu taşıma işi yaptıkları görülmektedir (n=91 kişi). Katılımcıların yaş grubu incelendiğinde en fazla katılımın 34-41 yaş aralığı (n=45 kişi) ve 42-49 yaş aralığı (n=45 kişi) olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna bakıldığında en fazla katılımın ilkökul mezunu olduğu tespit edilmiştir (n=66). Katılımcılara “kronik rahatsızlıklarının” bulunup bulunmadığı sorulduğunda 39 kişi evet yanıtını vermiştir. Katılımcılara Covid-19 hastalığı yaşadıkları sorulduğunda sadece 1 tane olumlu yanıt alınmıştır. Demografik sorulardan sonuncusu ise katılımcılara yakın çevrelerinde Covid-19 rahatsızlığı geçiren oldu

mu? Sorusuna 19 kişi evet yanıtını vermiştir. Aynı zamanda çoklu normallik testinin yapılmasında ve verilerin normal dağılıp dağılmadığının tespitinde demografik sorular önemli bulguların elde edilmesine yardımcı olmuştur. Araştırmada değişkenlerin ortalama, standart sapma, basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. Shao'nun 2002 yılında yapmış olduğu çalışmada ya göre çalışmada kullanılacak verilerin normal dağılım göstermesi, çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmasına bağlıdır (Demirağ, 2019: 205).

Tablo 3: Normallik Testi

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Covid 19 Algısı	3,2594	0,05592	-0,0660	0,0335
Sosyal Endişe	3,5863	0,07144	0,0307	-0,0224
Sıkıntıya Dayanma	3,3598	0,06604	-0,0356	-0,185

Tablo 3'te görüldüğü gibi basıklık ve çarpıklık değerleri ± 3 aralığında yer aldığı görülmüştür. Anket formuna ilişkin soru maddeleri Google forum sayfasından hazırlanması sebebiyle ve katılımcıların anket formlarını dijital ortamda yanıtladıkları ve sistemin katılımcıya boş soru bırakılarak bir sonraki

soruya geçme şansı tanımadığı ve uç değeri ilişkin sistemin insan kaynaklı hatalardan arındırıldığı için kayıp veri ve uç değer analizi yapılmamıştır. Normallik sağlanmasıyla parametrik testlerin uygulanması koşulu sağlanmıştır.

Tablo 4: Güvenilirlik Analizi

Değişkenler	Cronbach Alpha	Madde Sayısı
Covid 19 Algısı	0,690	8
Sosyal Endişe	0,748	5
Sıkıntıya Dayanma	0,901	15

Tablo 4 incelendiğinde 3 değişkene ilişkin güvenilirlik katsayı değerlerinin 0,60 eşik değerinin üstünde olduğu tespit edilmiştir (Şahin ve Gürbüz, 2016: 164). En düşük cronbach alpha değeri “Covid-

19 Algısı” ölçeğine ait iken (0,690) en yüksek güvenilirlik değeri “sıkıntıya dayanma” ölçeğine aittir (0,901).

Tablo 5: ANCOVA Analizi

Öneri	Test of Between Subject Effects (p<0,05) olmalı	Levene's Test of Equality of Error Variance (P >0,05) olmalı	R ²	Ortalama ve Grup Aralığı (En Yüksek Grup)
Ö1. Yaş değişkeninin Sosyal Endişe Üzerindeki Etkisinde Covid-19 Algısının Kontrol Rolü Bulunmaktadır.	0,03	0,518	0,109	26-33 yaş gurubu Mean=3,941
Ö2. Aylık Gelirin Sosyal Endişe Üzerindeki Etkisinde Covid-19 Algısının Kontrol Rolü Bulunmaktadır.	0,016	0,058	0,083	6001 TL ve üzeri Mean= 4,328

Tablo 5'te görüldüğü gibi Yaş değişkeninin sosyal endişe üzerindeki etkisi anlamlıdır (p=0,03) ve bu etkide Covid-19 algısının kontrol değişkeni olarak etkisi bulunmaktadır. Aylık gelirin sosyal endişe

üzerindeki etkisi anlamlıdır (p=0,016). Bu etkide Covid-19 algısının kontrol değişkeni olarak etkisi bulunmaktadır(<https://www.youtube.com/watch?v=HVCEL6SOcJI>).

Tablo 6: Covid-19, Sosyal Endişe ve Sıkıntıya Dayanma Değişkenleri Arasındaki Çoklu Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	P Değeri	Korelasyon Katsayısı	Sonuç
Covid-19-Sosyal Endişe İlişkisi	0,001	0,261	İlişki Var
Sosyal Endişe-Sıkıntıya Dayanma İlişkisi	0,000	0,458	İlişki Var
Covid-19-Sıkıntıya Dayanma İlişkisi	0,660	-	İlişki Yok

Tablo 6'da görüldüğü gibi Covid-19 Algısı ile Sosyal Endişe arasında ilişki bulunmuştur (p=0,001 ve r=0,261). Bu ilişki zayıf seviyede anlamlıdır. Gürbüz ve Şahin (2016) belirttiği gibi $0 < r \leq 0,3$ aralığında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığından bahsedilmiştir (sayfa 264). Sosyal Endişe ile-

Sıkıntıya Dayanma arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p=0,000 ve r=0,458). Covid-19 ile Sıkıntıya dayanma arasında ise ilişkiye rastlanmamıştır (p=0,660).

Tablo 7: Hipotezlerin Çağdaş Aracılık Yöntemiyle (PROCESS v3.4.1 by Andrew F. Hayes) Test Edilmesi

Hipotezler	P Değeri	R ² Değeri	Bootstrap (Güven Aralığı Değerleri)		SONUÇ
			LLCI	ULCI	
H1	0,660	-	-	-	P>0,05. Reddedilmiştir.
H2	0,01	0,261	,102	,420	Kabul Edilmiştir.
H3	0,000	0,384	,263	,505	Kabul Edilmiştir.
H4	0,000	0,125	,332	,211	Kabul Edilmiştir.

Tablo 7 de görüldüğü üzere H1 dışındaki hipotezler desteklenmiştir. Covid-19 algısının Sıkıntıya dayanma üzerindeki etkisinde sosyal endişenin aracılık rolü bulunmaktadır. Ve bu sonuç dolaylı etkiden bahsetmeyi mümkün kılmıştır. Etkinin boyutu (Effect) değeri 0,125 olup, bu değer modeldeki aracılık etkisinin orta değere yakın olduğunu göstermektedir (Preacher ve Kelley, 2011: 104).

4. SONUÇ

2019 yılının son çeyreği 2020 yılında tüm dünyayı derinden sarsan Covid-19 salgını tüm dünyada gerek can kaybı gerek maddi kayıplar gerekse de psikolojik yönden insanlığı derinden etkilemiştir. Bu çalışmanın ana teması ulaştırma sektörü çalışanlarının covid-19 algısına yönelik psikolojik durumlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu noktada sıkıntıya dayanma ve salgınla ilgili endişeleri tespit etmeye yönelik katılımcılara birtakım sorular sorulmuştur. Araştırmadan elde

edilen bulgular incelendiğinde çarpıcı sonuçlarla karşılaşılmıştır. Bu kapsamda elde edilen bulgulardan birincisi, ulaştırma sektörü çalışanlarının yaş değişkenine bağlı olarak sosyal endişelerini ölçmek olmuştur. Elde edilen sonuç yaş değişkeninin sosyal endişe üzerinde etkili bir faktör olduğu görülmüştür. Bu etkide covid-19 algısı kontrol değişkeni olarak kullanılmış ve etkisinin bulunduğu saptanmıştır. En fazla sosyal endişe duyan yaş grubu 26-33 arası yaş grubu olmuştur. Diğer yandan yaş grubunun sosyal endişe üzerindeki etkisi %10 civarındadır. Yani sosyal endişenin %10'luk kısmını yaş grubu karşılamaktadır (Tablo 5).

Çalışma kapsamında elde edilen ikinci bulgu ise aylık gelirin sosyal endişe üzerindeki etkisinde covid-19 algısı kontrol değişkeni olarak kullanıldığında anlamlı bir ilişkinin varlığıdır. Buna göre aylık gelir durumunun sosyal endişe üzerindeki etkisi %8 civarındadır. Ve en fazla sosyal endişeye sahip gelir grubu (6001 TL ve üzeri) gelire sahip çalışanlar olmuştur (Tablo 5).

Çalışma kapsamında elde edilen üçüncü bulgu ise Covid-19 algısı ile sosyal endişe arasındaki ilişki olmuştur. Katılımcıların covid-19 algısıyla sosyal endişe arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,001$ ve $r= 0,261$). Bu ilişki zayıf düzeyde olsa da elde edilen bu sonuç göstermektedir ki bireylerde covid-19 algısı arttıkça sosyal endişeye bağlı fobide de artış olmaktadır (Tablo 6).

Katılımcıların sosyal endişeleriyle sıkıntıya dayanma güçleri arasında orta düzey pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç göstermektedir ki kişilerin sosyal endişeleri arttıkça sıkıntıya dayanma güçleri daha fazla artış gösterildiği bulunmuştur (Tablo 6).

Tüm bu elde edilen veriler ışığında Covid-19 algısının bireylerde yaratmış olduğu psikolojik tahribatların onlarda sosyal endişelerini arttırdığı aynı zamanda sosyal endişeye sahip bireylerin sıkıntılarla mücadele etme güçlerinin daha fazla olduğu ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular literatürdeki boşluğu dolduracağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ancova Analizi.
<https://www.youtube.com/watch?v=HVCEL6SOCJI>.
Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2020.
- Aydın, P. Ç. (2017). Kaygı ve Endişe. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics* 2017;10(4):228-36,
<https://www.researchgate.net/publication/331302354>.
- Bozkurt, Y, Zeybek, Z, Aşkın, R. (2020). Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri ve Terapötik Müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (37), 304-318. Retrieved from

<https://dergipark.org.tr/pub/iticusbe/issue/55168/753233>.

- Corchs, F, Mercante, J P, Guendler, V Z, Vieira, D S, Masruha, M R, Moreira, F R, ... Peres, M F (2006). Phobias, other psychiatric comorbidities and chronic migraine. *Arquivos de Neuro-Psiquiatria*, 64(4), 950-953. doi:10.1590/S0004-282X2006000600012.
- Covid-19 Haftalık Durum Raporu (27 Temmuz-2 Ağustos 2020). Erişim Adresi: <https://sbsgm.saglik.gov.tr/TR,66424/covid-19-situation-report-turkey.html>). Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2020.
- Çırakoğlu, O. C. (2011). Domuz Gribi (H1N1) Salgınıyla İlişkili Algıların, Kaygı ve Kaçınma Düzeyi Değişkenleri Bağlamında İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, Haziran 2011, 26 (67), 49-64.
- Değirmenci, B. (2019). Kamu Çalışanlarının Psikolojik Dayanıklılık Psikolojik İyi Olma İlişkisinde İyimlerliğin Aracılık Rolü. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 47-63. Retrieved from <http://tursbad.hku.edu.tr/tr/pub/issue/44945/532954>
- Demirağ, B. (2019). Marka İmajı, Algılanan Hizmet Kalitesi, Müşteri Tatmini ve Algılanan Değerin Marka Sadakati Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: 5 Yıldızlı Sayfiye ve Şehir Otelleri Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Ekiz, T., İlman, E, Dönmez, E . (2020). Bireylerin Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri ile Covid-19 Salgını Kontrol Algısının Karşılaştırılması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6 (1), 139-154. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaysad/issue/54067/729076>.
- Gürbüz, S. ve Şahin F. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (Gözden Geçirilmiş 3. Baskı). Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Keyes, A, Deale, A, Foster, C, & Veale, D (2020). Time intensive cognitive behavioral therapy for a specific phobia of vomiting: A single case experimental design. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 66, 101523. doi:10.1016/j.jbtep.2019.101523.
- Khafae, M. A., & Rahim, F. (2020). Cross-country comparison of case fatality rates of COVID-19/SARS-COV-2. *Osong Public Health and Research Perspectives*, 11(2), 74.
- Kıroğlu, F. (2020). COVID-19 Pandemi Ortamında Çalışma Koşulları ve Genel Sorunlar. *Meyad Akademi Dergisi*, 1(1), 9-90.
- Li, W, Yang, Y, Liu, Z H, Zhao, Y J, Zhang, Q, Zhang, L, ... Xiang, Y T (2020). Progression of mental health services during the COVID-19 outbreak in China. *International Journal of Biological Sciences*, 16(10), 1732-1738. doi:10.7150/ijbs.45120.
- Paol, S., Ambra, F., Francesco, A., Elena. D. F., Rosanna, D. P., Antonino, U., Mark, D. G. (2020). Validation and Psychometric Evaluation of the Italian Version of the Fear of COVID-19 Scale. *International Journal of Mental Health and Addiction* <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00277-1>.
- Preacher, K. J. Ve Kelley, K. (2011) Effect size measures for mediation models: Quantitative strategies for communicating indirect effects. *Psychological methods*, 16, 93-115.

Sargın, A. E., Özdel, K., Utku, Ç., Kuru, E., Yalçinkaya-Alkar, Ö., & Türkçapar, M. H. (2012). Sıkıntıya Dayanma Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 152-161.

Tekin, B. (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Ülkelerin Covid-19, Sağlık Ve Finansal Göstergeler

Bağlamında Sınıflandırılması: Hiyerarşik Kümeleme Analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 336-349. DOI: 10.29106/fesa.738322.

Verelst, F., Kuylen, E., & Beutels, P. (2020). Indications for healthcare surge capacity in European countries facing an exponential increase in coronavirus disease (COVID-19) cases, March 2020. *Eurosurveillance*, 25(13), 20